

**“A SOLDIER OF THE CAUCASIAN SEPARATE CORPS” :
AN ESSAY ON IMPERIAL DISCOURSE**

„კავკასიის ცალკეული კორპუსის ჯარისკაცი“: იმპერიული დისკურსის ნარკვევი

DALI KANDELAKI

Doctor of Historical Sciences, Professor,
Department of Russian History, Faculty of Humanities
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
Tel.: +095577278838
e-mail: dali.kandelaki@tsu.ge
ORCID: 0000-0001-7764-5059

Abstract: In the nineteenth century, the Caucasus became one of the most important regions in the military and political strategy of the Russian Empire. In the process of imperial expansion, military writings became key mediators of ideological narratives, justifying occupation while simultaneously promoting the image of the “heroic soldier.” The essay by an unknown author, “A Soldier of the Caucasian Separate Corps”, represents such a discursive work, in which the Russian soldier embodies the moral ideals of the Empire, while the mountain enemy is depicted as a “savage adversary.” The document is preserved in the National Archives of Georgia; its author is unknown, and it constitutes a unique source within the context of nineteenth-century military-publicist prose. The study employs textual, historical, and comparative-analytical approaches. The linguistic, structural, and content-specific features of the text are examined through elements of discourse and socio-cultural analysis. The essay highlights the main characteristics of the Russian military narrative: the moral transformation of the soldier, the ideology of heroism, the culture of discipline and obedience, and the stereotypical dehumanization of the enemy. The text reflects a colonial perspective on the Caucasian War, where the conflict is framed as a mission of “civilization.” Ideological analysis shows the Russian soldier as morally superior and a symbol of collective sacrifice, while the Caucasian combatant is portrayed as the “Other,” wild and disobedient. This confrontation illustrates the aim of imperial discourse: consolidating cultural dominance through military power. “A Soldier of the Caucasian Separate Corps” is a typical example of Russian imperial propaganda. Its publication and analysis provide new opportunities for the study of nineteenth-century Russian-Caucasian relations.

Keywords: Caucasus, Russian Empire, military memoirs, colonial narrative, imperial ideology.

დალი კანდელაკი

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის რუსეთის ისტორიის კათედრა
ORCID: 0000-0001-7764-5059
ელფოსტა: dali.kandelaki@tsu.ge
ტელ.: +095577278838

აბსტრაქტი: XIX საუკუნეში კავკასია რუსეთის იმპერიის სამხედრო-პოლიტიკური სტრატეგიის ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან რეგიონად იქცა. იმპერიული ექსპანსიის

პროცესში სამხედრო თხზულებები იქცა იდეოლოგიური ნარატივის მთავარ მედიატორებად, რომლებიც ამართლებდნენ ოკუპაციას და ამავე დროს ამკვიდრებდნენ „გმირი ჯარისკაცის“ იმიჯს. უცნობი ავტორის ნარკვევი „კავკასიის ცალკეული კორპუსის ჯარისკაცი“ წარმოადგენს ისეთ დისკურსულ ნაწარმოებს, სადაც რუსი ჯარისკაცი გამოხატავს იმპერიის ზნეობრივ იდეალს, ხოლო მთიელი მტერი წარმოჩენილია „ველურ მოწინააღმდეგედ“. დოკუმენტი საქართველოს ეროვნულ არქივში ინახება, ავტორი უცნობია და ის წარმოადგენს უნიკალურ წყაროს XIX საუკუნის სამხედრო-პუბლიცისტური პროზის კონტექსტში. კვლევა ეფუძნება ტექსტოლოგიურ, ისტორიულ და შედარებით ანალიტიკურ მიდგომებს. ტექსტის ენობრივი, სტრუქტურული და შინაარსობრივი თავისებურებები შესწავლილია დისკურსული და სოციოკულტურული ანალიზის ელემენტებით. ნარკვევში იკვეთება რუსული სამხედრო ნარატივის ძირითადი მახასიათებლები: ჯარისკაცის მორალური ტრანსფორმაცია, გმირობის იდეოლოგია, დისციპლინისა და მორჩილების კულტურა, ასევე მოწინააღმდეგის სტერეოტიპული დეჰუმანიზაცია. ტექსტი ასახავს კავკასიის ომის კოლონიურ ხედვას, სადაც ომი იდენტიფიცირდება „ცივილიზაციის“ მისიის განმახორციელებლად. ნარკვევის იდეოლოგიური ანალიზი აჩვენებს, რომ რუსი ჯარისკაცი წარმოჩენილია როგორც ზნეობრივად აღმატებული და კოლექტიური მსხვერპლშეწირვის სიმბოლო, ხოლო კავკასიელი მეზრძოლი - „სხვა“, ველური და დაუმორჩილებელი. ამგვარი დაპირისპირება ასახავს იმპერიული დისკურსის მიზანს - სამხედრო ძალის მეშვეობით კულტურული უპირატესობის გამყარებას. სტატია - „კავკასიის ცალკეული კორპუსის ჯარისკაცი“ - წარმოადგენს რუსული იმპერიული პროპაგანდის ტიპურ ნიმუშს. ტექსტის გამოქვეყნება და ანალიზი ახალ შესაძლებლობას ქმნის XIX საუკუნის რუსულ-კავკასიური ურთიერთობების კვლევისათვის.

საკვანძო სიტყვები: კავკასია, რუსეთის იმპერია, სამხედრო მემუარები, კოლონიური ნარატივი, იმპერიული იდეოლოგია.

შესავალი

XIX საუკუნის კავკასია რუსეთის იმპერიის სამხედრო და პოლიტიკურ სტრატეგიაში უმნიშვნელოვანეს რეგიონად ჩამოყალიბდა, რაც მისმა გეოგრაფიულმა მდებარეობამ, ბუნებრივმა რესურსებმა და კულტურულმა მრავალფეროვნებამ განაპირობა. მიუხედავად დროის დინებისა და ისტორიული ეპოქების ცვლილებისა, მუდმივ ფაქტორად რჩებოდა რუსული არმია, რომელიც მხოლოდ ბრძოლის ველზე მოქმედ ძალად კი არა, არამედ იმპერიული პოლიტიკის გამტარებელ ინსტრუმენტად და, ამასთან, ისტორიული პროცესების აქტიურ შემოქმედადაც გვევლინებოდა.

ორასი წლისწინანდელ კავკასიაში მომხდარი ისტორიული პროცესების შესახებ მრავალი წერილობითი წყარო არსებობს, რომლებიც როგორც რუს, ისე ევროპელ ავტორებს ეკუთვნით. ამ ტექსტებში ასახულია რუსი სამხედროების, ოფიცრებისა და რიგითი ჯარისკაცების ყოველდღიური ცხოვრება, მათი დაკვირვებები და დამოკიდებულება კავკასიაში მცხოვრები ხალხების მიმართ. ასეთ მრავალფეროვან წყაროებს შორის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება იმ ნაწარმოებებს, რომლებიც საშუალებას გვაძლევს, მოვლენები სხვადასხვა პერსპექტივიდან გავიაზროთ: როგორც იმპერიის ინტერესების თვალსაზრისით, ასევე იმ ადამიანების პირადი აღქმით, რომლებიც უშუალოდ მონაწილეობდნენ ამ მოვლენებში. ასეთი ტექსტების კვლევა და ანალიზი შესაძლებლობას იძლევა არა მხოლოდ ისტორიული ფაქტების აღსაწერად, არამედ კავკასიის რეგიონის, როგორც სივრცის, აღსაქმელად, სადაც იკვეთებოდა ძალა, იდეოლოგია, კულტურა და პირადი გამოცდილება. სწორედ ამიტომაც ამგვარი ნაწარმოებები კომპლექსური სურათის წარმოსადგენად საუკეთესო მასალაა.

თავისი მნიშვნელობითა და ინფორმაციულობით მრავალფეროვანია XIX საუკუნის რუსული სამხედრო მემუარული ლიტერატურა, რომელიც საქართველოში ნაკლებადაა შესწავლილი. ეს ნაწარმოებები მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს ისტორიული პირებისა თუ მოვლენების შეფასებისას. მემუარები გარკვეული დროის შემდეგ იწერებოდა და ეფუძნებოდა დღიურებს, პირად არქივებსა და თანამებრძოლთა მონათხრობებს. ბევრი სამხედრო პირი სამხედრო დოკუმენტაციასაც იყენებდა. დამატებით ინფორმაციას სხვა წყაროებიდანაც იღებდნენ და შედეგად იქმნებოდა წარსული მოვლენების აღწერილობა. ისტორიული მოვლენების შეფასებისას უნდა გავითვალისწინოთ ავტორთა სუბიექტური მიდგომა და ფაქტობრივი მასალის დამახინჯების შემთხვევებიც. განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს მათი მოგონებები კავკასიაში მიმდინარე ომების, რუსეთის იმპერიის ხელისუფლების დამყარების პროცესში მიმდინარე პოლიტიკური, სოციალური პროცესებისა და რეფორმების შესახებ. ეს ნაწარმოებები საინტერესო წყაროთმცოდნეობითი მასალაა რეგიონის კვლევისათვის და დღეს მათი შესწავლა აქტუალური საკვლევი საკითხია (კანდელაკი, 2019: 10-11).

რეგიონში რუსი სამხედროებისთვის სამსახური მძიმე და გამორჩეულად ტრავმული იყო, რაც მათ პირად ცხოვრებაზეც მნიშვნელოვან გავლენას ახდენდა. კავკასიაში გამართული ბრძოლები ხშირად პირველი სამხედრო გამოწვევა იყო ბევრი ახალგაზრდა ჯარისკაცისთვის, რომლებიც მშვიდობიანი ცხოვრების შემდეგ სრულიად ახალი რეალობის წინაშე აღმოჩნდნენ. სამშობლოში გაგზავნილ წერილებსა და ჩანაწერებში ისინი ნანახს და განცდილს აღწერდნენ და ასახავდნენ საკუთარი შეხედულებებს ომზე, სიცოცხლესა და სხვა არაერთ მნიშვნელოვან პრობლემაზე.

1857 წლიდან სანკტ-პეტერბურგში, კავკასიის ომების მონაწილე პოლკოვნიკ სიმეონ ნოვოსელოვის რედაქციით, გამოდიოდა პერიოდული კრებული „კავკასიელები ანუ კავკასიაში მოღვაწე შესანიშნავი ადამიანების ღვაწლი და ცხოვრება“ (Кавказцы, 1857-1859). გამოცემაში იბეჭდებოდა კავკასიის დამპყრობთა, ოფიცრებისა და დაბალი წოდების სამხედროების ბიოგრაფიები, ზოგიერთი საომარი მოქმედების აღწერა, პორტრეტები, სურათები და გეგმები. კრებული ვრცელდებოდა ხელმოწერით და ჰქონდა დიდი მიზანი – შემოენახა კავკასიის ომის მოვლენები, განსაკუთრებით, მისი მონაწილეების გმირობის ამბები.

1876 წელს მისი საიმპერატორო უდიდებულესობის, კავკასიის არმიის მთავარსარდლის, მიხაილ ნიკოლაის ძის,¹ ბრძანებით გამოიცა „კავკაზსკი სბორნიკის“ პირველი ტომი. შესავალში აღნიშნავდნენ, რომ „ჯერ კიდევ არ იყო დაწყებული იმ მდიდარი სამხედრო-ისტორიული მასალის სისტემატური დამუშავება, რომელიც ეხებოდა კავკასიაში რუსული მმართველობის დამყარებას“ (Кавказский сборник, 1876: VIII). კრებულის გამოცემას შორსმომავალი მიზნებიც ჰქონდა: არ გამქრალიყო რუსული არმიის ძველი დიდება და მომავალი თაობებისათვის უკვდავი დარჩენილიყო კავკასიური ომების მონაწილეთა სახელები და გმირობა (Кавказский сборник, 1876: VIII). კრებულის მასალები ფაქტობრივი ხასიათისა იყო. ავტორები ძირითადად აშუქებდნენ ისეთ საკითხებს, თუ როგორ ასრულებდა ჯარი დასახულ ამოცანებს, როგორ იტანდნენ ჯარისკაცები და ოფიცრები შრომასა და ომის სირთულეებს. ასეთი მიდგომითაა დაწერილი ნ. ვოლკონსკის

¹ მიხაილ ნიკოლაის ძე რომანოვი (13.X.1832 - 5.XII.1909) – დიდი მთავარი, იმპერატორ ნიკოლაი I-ის მეოთხე ვაჟი. 1863-1881 წლებში იყო კავკასიის მეფისნაცვალი და კავკასიის სამხედრო ოლქის ჯარების მეთაური. 1877-1878 წლების რუსეთ-თურქეთის ომის დროს – კავკასიის არმიის მთავარსარდალი. მისი ხელმძღვანელობით საბოლოოდ დაიპყრეს ჩეჩნეთი, დაღესტანი და დასავლეთ კავკასია. 1864 წლის 15 ივნისს დასავლეთ კავკასიის დაპყრობისა და კავკასიური ომის დასრულებისთვის ის დააჯილდოვეს წმინდა გიორგის მე-2 ხარისხის ორდენით.

(Волконский, 1886-1890), ი. დროზდოვის (Дроздов, 1899), პ. კუბლიცკისა (Кублицкий, 1897-1899) და ა. იუროვის (Юров, 1884-1885) შრომები.

კავკასიის ომს ეხება ნარკვევი „კავკასიის ცალკეული კორპუსის ჯარისკაცი“,² კონკრეტულად კი, კავკასიის ცალკეული კორპუსის ჯარისკაცების გმირულ ბრძოლებს მთიელების წინააღმდეგ. დოკუმენტი წარმოდგენილია როგორც უცნობი ავტორის ნარკვევი, რაც დაფიქსირებულია თავად საქმის ყდაზე. ტექსტი რუსეთის იმპერიის პერიოდის ორთოგრაფიითაა დაწერილი და თემატურად კავკასიის სამხედრო ისტორიის წყაროებს მიეკუთვნება. სტატია XIX საუკუნის კავკასიის ომის დროს, კერძოდ, 1853 წლის 26 ივლისის შემდეგ, გოსტაგაის სიმაგრის³ დაცვიდან, მალევე უნდა იყოს შექმნილი. ტექსტში იკითხება ასეთი ფრაზა – „ცოტა ხნის წინ მტრის იერიში გოსტაგაის სიმაგრეზე“ (სეა, ფ. №1087, აღ. 1, ს. №1279).

სტატია დაიწერა მაშინ, როცა რუსული იმპერია ძალადობრივად აფართოვდა თავის საზღვრებს ჩრდილოეთ კავკასიაში. ამ პოლიტიკის სამართლიანობის დასამტკიცებლად იქმნებოდა მსგავსი ნაწარმოებები, რომლებშიც რუსი ჯარისკაცი გმირად და მთიელი კი ველურად იყო წარმოდგენილი. ასეთი ნარკვევები მრავლად იბეჭდებოდა რუსულენოვან პერიოდულ გამოცემებში ჯარისკაცებისა და ოფიცრების მორალური სტიმულის მიზნით. რუსი მეცნიერი პ. ჩერნოვი ნაშრომში – „კავკასიის ცალკეული კორპუსი როგორც სამხედრო კორპორაცია (პოლკის ისტორიების მიხედვით)“ – აღნიშნავს, რომ „კავკასიის კორპუსის ჯარებმა ისეთი მოწინააღმდეგეები დაინახეს, რომლებიც ევროპაში მეგრძოლი პოლკებისთვის უცნობი იყო. სპარსული და თურქული არმიების შემადგენლობაში მრავლად იყო არარეგულარული შენაერთები, მოკლებული დისციპლინას, მათ არ იცოდნენ ტყვეებთან, დაჭრილებთან და მშვიდობიან მოსახლეობასთან ურთიერთობის „ევროპული“ პრინციპები. ამ ყველაფრის პასუხად, რუსი ჯარისკაცები და ოფიცრები თავს არ თვლიდნენ ვალდებულად, მოწინააღმდეგეს „ცერემონიული“ დამოკიდებულებით მიდგომოდნენ. მთიელები კი, ყაჩაღებად და აჯანყებულებად მიიჩნეოდნენ, რასაც თან მოჰყვებოდა შესაბამისი დამოკიდებულება და შედეგები“ (Чернов, 2021: 46).

ორი საუკუნის წინანდელი მოვლენების კვლევა დღეს, XXI საუკუნეშიც, აქტიურად მიმდინარეობს. XIX საუკუნის რუს ავტორთა ნაშრომები არაერთგვაროვნად ფასდება როგორც სამეცნიერო წრეების წარმომადგენლების, ასევე საზოგადოების მიერ. თანამედროვე რუსი მეცნიერების ნაშრომებს ხშირ შემთხვევაში ტენდენციურობა და მიკერძოებულობა ახასიათებს, გამართლებულია რუსეთის იმპერიის კოლონიალური პოლიტიკა და ახალი ტერიტორიების შემოერთების აუცილებლობა. ისინი მიიჩნევენ, რომ

² სტატია დაცულია საქართველოს ეროვნულ არქივში, ფონდი №1087, აღწერა 1, საქმე №1279, სახელწოდებით „Статья неизвестного автора „Солдаты отдельного Кавказского корпуса“ (5 ფურცელი).

³ ცნობილია რუსეთის იმპერატორ ნიკოლაი I-ის (1825-1855) ხელნაწერი „Собственноручная записка Императора Николая. - 1841 год“, სადაც მოცემულია გოსტაგაის სიმაგრის და მის ირგვლივ კაზაკთა დასახლებების მოწყობის ბრძანება (АКАК, 1884: 266-267). გოსტაგაის სიმაგრე აშენდა 1842 წელს. ჩერქეზების შეტევა გოსტაგაის სიმაგრეზე 1853 წლის 26 ივლისს განხორციელდა. რუსეთის იმპერატორმა ნიკოლაი I-მა გოსტაგაის გარნიზონი სამხედრო მამაცობისთვის გულუხვად დააჯილდოვა: სამხედრო მეთაურმა, პორუჩიკმა ფრანკ ვოიაკოვსკიმ მიიღო წმინდა გიორგის მე-4 ხარისხის ორდენი და მომდევნო წოდება; ყველა ოფიცერი, მათ შორის, პროვიანტის მაღაზიის ზედამხედველი, პოდპორუჩიკი მურავლევი და ლაზარეთის ექიმი, კოლეგიის ასესორი იანოვიცი, რიგის გარეშე, დაჯილდოვდნენ ვლადიმირის მე-4 ხარისხის ორდენით; ეირობერმა ნაუმმა მიიღო წმინდა გიორგის ლენტზე ოქროს სამკერდე ჯვარი; ქალბატონ ბულიჩს მიენიჭა ქმრის ხელფასის ოდენობის უვადო პენსია, წელიწადში 457 რუბლი და მვირფასი სამაჯური მისი უდიდებულესობის კაბინეტისგან; მისმა თანამშემწეებმა მიიღეს ფულადი ჯილდოები (Ященко, 2013).

იმპერიის ეს პოლიტიკა გეოპოლიტიკური, იდეოლოგიური და ეკონომიკური ასპექტებით იყო განპირობებული. მეცნიერები კვლევისას სხვადასხვა საკითხზე აკეთებენ აქცენტებს (Колосовская, Ткаченко, 2021).⁴

კვლევის მეთოდები

ნაშრომის მიზანია ნარკვევის - „კავკასიის ცალკეული კორპუსის ჯარისკაცი“ - ისტორიულ-კულტურულ კონტექსტში გაანალიზება. კვლევა ეფუძნება ტექსტოლოგიურ, ისტორიულ და შედარებით ანალიტიკურ მეთოდებს.

დოკუმენტის აღწერილობა ადასტურებს, რომ ავტორი უცნობია. დამატებით, ჩატარდა ფართო ძიება რუსულ და საერთაშორისო ელექტრონულ და ბიბლიოგრაფიულ ბაზებში. საძიებო სისტემა მოიცავდა როგორც სტატიის სათაურს, ასევე ცალკეულ ფრაზებს ტექსტიდან. არცერთ ცნობარში ან კატალოგში, რომელიმე იმპერიულ ან სამხედრო პერიოდულ გამოცემაში სტატია არ ფიქსირდება. შესაბამისად, აღნიშნული დოკუმენტი შეიძლება ჩაითვალოს უცნობი ავტორის უნიკალურ საარქივო წყაროდ, რომელიც დღემდე არ არის შემონახული ბეჭდური ან ციფრული ფორმით სხვა არქივებში, გარდა საქართველოს ეროვნული არქივისა.

რუსულენოვანი ორიგინალი ტექსტი სრულად ითარგმნა ქართულ ენაზე, შენარჩუნებულია სტრუქტურა, შინაარსობრივი აქცენტები და ტერმინოლოგიური თავისებურებები. თარგმნისას დაცულია ტექსტის არქაული ფორმები და ტერმინები განმარტებულია სქოლიოებში.

ნარკვევი გაანალიზდა როგორც ისტორიული და მენტალური დოკუმენტი, რომელიც ასახავს რუსი ჯარისკაცის თვალთახედვას კავკასიურ რეალობაზე. კვლევისას გათვალისწინებულია დისკურსული ანალიზის ელემენტები, სოციალური ისტორიის მიდგომები და იმპერიული ნარატივის კრიტიკული გააზრება. კვლევის შედეგად ტექსტი პირველად ქვეყნდება ქართულ ენაზე, განმარტებებითა და ანალიტიკური შესავლით, რაც საშუალებას იძლევა მას მიენიჭოს როგორც ისტორიულ-დოკუმენტური, ისე კულტურულ-იდეოლოგიური მნიშვნელობა XIX საუკუნის რუსულ-კავკასიურ ურთიერთობათა კვლევის კონტექსტში.

შედეგები

ნარკვევის ანალიზმა გამოავლინა რამდენიმე მნიშვნელოვანი თემატური მიმართულება, რომლებიც განსაზღვრავს ტექსტის იდეოლოგიურ და მხატვრულ არსს. პირველ რიგში, გამოკვეთილია ჯარის ტრანსფორმაციული, უნივერსალური ფუნქცია. ავტორი ყურადღებას ამახვილებს ჯარისკაცის სწრაფი გარდაქმნის პროცესზე; იმაზე, თუ როგორ ხდება გლეხის სოციალური, ზნეობრივი და ფსიქოლოგიური ტრანსფორმაცია სამხედრო სამსახურში. დისციპლინის, მორჩილების და უფროსთა პატივისცემის მეშვეობით იქმნება ახალი ადამიანი, რომლისთვისაც ჯარი არ არის მხოლოდ ინსტიტუცია, არამედ სოციალური პერსონიფიკაციის სივრცე, სადაც ინდივიდი სწავლობს საზოგადოებრივ როლებს და პასუხისმგებლობას.

მნიშვნელოვან თემად იკვეთება გმირობისა და თავდადების იდეოლოგია. ნარკვევში წარმოდგენილია ჯარისკაცის ისეთი მახასიათებლები, როგორებიცაა

⁴ ტ. კოლოსოვსკაიას და დ. ტკაჩენკოს მონოგრაფიაში - „რუსეთს იმპერიის სამხედრო კავკასიოლოგები: ბიბლიოგრაფიული ლექსიკონი“ - სისტემატიზებულია ინფორმაცია რუსული არმიის წარმომადგენლების შესახებ, რომლებიც მონაწილეობდნენ კავკასიის შესწავლაში XVIII საუკუნის დასაწყისიდან 1917 წლამდე. ლექსიკონის თითოეული სტატია ასახავს სამხედრო კავკასიელ მეცნიერთა სამსახურებრივი ბიოგრაფიის მთავარ ეტაპებს და ახასიათებს მათ კვლევით პრაქტიკას და კავკასიურ თემებზე ნაშრომებს. ლექსიკონი მომზადებულია საარქივო წყაროების ფართო სპექტრის, პერიოდული გამოცემებისა და საცნობარო ენციკლოპედიური პუბლიკაციების მასალებისა და მემუარული ლიტერატურის გამოყენებით.

მზადყოფნა თვითგანწირვისთვის, მოვალეობის შეგნება სამშობლოს წინაშე და თანამებრძოლთა სახელისადმი პატივისცემა. ამ დამოკიდებულებებს ავტორი კონკრეტული მაგალითებით ამყარებს.

სტატიაში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ბრძოლის ფრონტისა და ბუნებრივი გარემოს მხატვრულ-სტრატეგიულ აღწერას. კავკასიის რელიეფის და კლიმატური თავისებურებების წარმოდგენა არა მხოლოდ რეალისტურ ფონს ქმნის, არამედ გამოხატავს ბრძოლის სირთულეებისა და მტრის ბუნების აღქმას. მტერი ხშირად დახასიათებულია როგორც „ველური“ და „მტაცებელი“, რაც ტექსტის იდეოლოგიურ განზომილებას ამძაფრებს და კულტურული სხვაობის ხაზგასმას ემსახურება.

განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა კონფლიქტის სოციალურ და ეთნიკურ ასპექტებსაც. ავტორი თითოეული ეთნიკური ჯგუფის - ჩერქეზების, ჩეჩენების, ლეკების და კაზაკების - აღწერისას იყენებს მორალურ და საბრძოლო თვისებების სტერეოტიპულ მოდელებს, რაც ტექსტის იდეოლოგიურ მიმართულებებს გამოყოფს.

ნარკვევში მკაფიოდ არის წარმოჩენილი დისციპლინისა და ორგანიზაციული ეთიკის როლი. დისციპლინა წარმოდგენილია როგორც გადამწყვეტი ფაქტორი, რომელიც განსაზღვრავს ჯარის სიცოცხლისუნარიანობას და მის შესაძლებლობას, გაუმკლავდეს არათანაბარ ვითარებას. ამგვარად, ტექსტში ხაზგასმულია, რომ არმიის წარმატება დამოკიდებულია არა მხოლოდ გმირობაზე, არამედ მკაცრ წესრიგსა და მართვის კულტურაზე.

მსჯელობა და დასკვნა

სტატია - „კავკასიის ცალკეული კორპუსის ჯარისკაცი“ - ერთ-ერთ იშვიათ ნაწარმოებად შეიძლება ჩაითვალოს, რომელიც უშუალოდ რიგითი ჯარისკაცის პერსპექტივიდან გადმოსცემს XIX საუკუნის შუა ხანების სამხედრო ცხოვრებას. ნარკვევის ლექსიკა და სტრუქტურა აშკარად ასახავს იმპერიული დისკურსის მოდელს, თუმცა ავტორის თვალსაზრისი ხშირად სცდება ოფიციალური პროპაგანდის ტონს და პირად-ემოციურ ელფერს იძენს. უცნობი ავტორის ნარკვევი წარმოადგენს რუსული იმპერიული იდეოლოგიის კლასიკურ ნიმუშს, რომელიც XIX საუკუნის კავკასიის ომების კონტექსტშია შექმნილი. მასში მკაფიოდ იკვეთება იმპერიული სამხედრო ნარატივისთვის დამახასიათებელი სტრატეგიები: რუსი ჯარისკაცის ჰეროიზაცია, ადგილობრივი მოსახლეობის, კერძოდ, მთიელთა ნეგატიური სტერეოტიპებით წარმოდგენა და დაპყრობილი სივრცის ინტეგრაციისა და „ცივილიზაციის“ იდეით გამართლებული ექსპანსია.

ავტორი მკითხველს „სამართლიანი მეომრის“ არქეტიპს სთავაზობს, რომლისთვისაც სამხედრო მსახურება არა უბრალოდ პროფესიული მოვალეობა, არამედ პიროვნული ტრანსფორმაციის გზა და სულიერი ვალი ხდება. იგი მოქმედებს არა მატერიალური სარგებლის, არამედ სამშობლოსა და ტახტის დაცვის მოტივაციით, რაც ტექსტში წმინდა, თითქმის რელიგიური მნიშვნელობის აქტადაა წარმოჩენილი. ავტორი ყურადღებას ამახვილებს ჯარისკაცის ფსიქოლოგიურ სიმტკიცეზე, ცივსისხლიან სიმაძაცესა და სამხედრო წესრიგზე, რომელიც მას არა მხოლოდ ომში წარმოსახავს ძლიერად, არამედ წარმოაჩენს ზნეობრივად აღმატებულადაც. ეს იდეალიზაცია მიზნად ისახავდა იმას, რომ მეომრები აღქმულიყვნენ იმპერიისათვის თავგანწირულ მებრძოლებად, რომლებიც შეგუებული იყვნენ კოლონიური ომების ტვირთს. ჯარისკაც არხიზ ოსიპოვის მაგალითი შერჩეულია იმის საჩვენებლად, თუ როგორ შეიძლება ერთ რიგით ჯარისკაცსაც კი ჰქონდეს „მარადიული დიდების“ უფლება და სიმბოლოდ იქცეს. მისი ქმედება თხზულებაში ყალიბდება როგორც კოლექტიური მეხსიერებისთვის განკუთვნილი მითიურ-ისტორიული აქტი, რომელიც ეროვნულ გრძნობებზე ზემოქმედებს და სახელმწიფო იდეოლოგიის მორალურ ავტორიტეტს ამყარებს: „გაიხსენეთ ველიამინოვის ფორტის, მიხაილოვსკის გამაგრებული პუნქტის დაცვა და

თენგიზის ქვეითი პოლკის რიგითის, არხიპ ოსიპოვის დაუვიწყარი და დიდებული გმირობა. მაშინ, როცა მთიელებმა უკვე გადალახეს წინააღმდეგობა, სიმაგრეში შეიჭრნენ და დენტის საწყობისკენ მიემართებოდნენ, დაელოდა მათ მოახლოებას და აღასრულა თავზეხელაღებული გმირობა - ააფეთქა დენტის საწყობი! გაწირა რა საკუთარი ნებით თავი ასეთი გმირული სიკვდილისთვის, მხოლოდ ერთი სთხოვა მეგობრებს – მისი სახელი არ დაევიწყებინათ, თუკი რომელიმე მათგანი ცოცხალი გადარჩებოდა. ოსიპოვის ეს ნება შესრულდა. რამდენიმე მამაცმა თანამებრძოლმა, რომელიც სიკვდილს გადაურჩა, შემოინახა მისი ანდერძი და სამართლიანად გადასცა ის, ხოლო ხელმწიფე იმპერატორაც ეს სურვილი აღასრულა: ოსიპოვის სახელი სამუდამოდ დარჩეს თენგიზის ქვეითი პოლკის გრენადერების პირველი როტის სიებში, როგორც პირველ რიგითისა, და სიის ამოკითხვისას, როდესაც მის სახელს ახსენებდნენ, პირველივე რიგითს უნდა ეპასუხა: „დაიღუპა რუსული იარაღის დიდებისთვის მიხაილოვსკის სიმაგრეში“ (სეა, ფ. №1087, აღ. 1, ს. №1279).

ნარკვევში თვალსაჩინოა ავტორის მცდელობა, მრავალჯერადი განმეორებითა და რიტორიკული ხერხებით შექმნას რუსული არმიის იდეალური, ფაქტობრივად, უნაკლო სახე. ის ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ რუსი ჯარისკაცების ფიზიკური და გონებრივი ტრანსფორმაცია ხდება სავალდებულო სამსახურის მეშვეობით, რაც გულისხმობს სახელმწიფოს, როგორც ზნეობრივად გარდამქმნელ სისტემის, ერთგულებას.

უცნობი ავტორის ნარკვევში ასევე რომანტიზებული არიან კაზაკები და პლასტუნები – საზღვრის გმირული მცველები და საუკეთესო მზვერავები. ასეთი ხატები ამყარებდა კაზაკობის მორალურ ლეგიტიმაციას იმპერიის საზღვრებზე, განსაკუთრებით კავკასიაში, სადაც მათ ენდობოდნენ ადგილობრივი მოსახლეობის კონტროლისა და ჩახშობის საქმეში: „კაზაკების ალღოს და მახვილ თვალს ვერ დაემალება; ისინი იმდენად დახელოვდნენ მტერთან მუდმივ ბრძოლაში, რომ ომში გაწვრთნილ მთიელებს არ ჩამოუვარდებიან. შავიზღვისპირეთის კორდონის ხაზზე, ყუბანის ტერიტორიაზე, ათობით ეგრეთ წოდებული იცავს მთელი ჯარის სიმშვიდეს... საჭიროების შემთხვევაში, მამაცი კაზაკები მოწინააღმდეგის ტერიტორიაზე ოცეულობით ვერსით იჭრებიან, რომ დაზვერონ მტრის აულში მიმდინარე სიტუაცია, ჩაუსაფრდნენ ავაზაკებს და შური იძიონ მეგობრის, ძმის, ან მამის სიკვდილისთვის. პლასტუნები – ესენი არიან შავიზღვისპირეთის კაზაკთა არმიის მონადირეები, რომელთაც მხოლოდ ერთი ოჯახი აქვთ – ჯარი, რომლის დაცვასაც ისინი საკუთარ სიცოცხლეს უძღვნიან. მათ აქვთ თავიანთი აღთქმები, შელოცვები, განსაკუთრებული წესები – ესენი არიან გაბედული კაზაკები, რომლებიც ეშმაკ, ჭკვიან, მზაკვარ და მამაც მტერთან ბრძოლაში დაიბადნენ“ (სეა, ფ. №1087, აღ. 1, ს. №1279).

რუსი ჯარისკაცის საპირისპიროდ მთიელები წარმოდგენილი არიან როგორც გაბოროტებული მტაცებლები, რომლებიც თავს ესხმიან რუსებს მხეცური ინსტინქტით და ქურდობის ან მკვლელობის სურვილით. ისინი არიან ცივსისხლიანი მოძალადეები, რომლებსაც ომისთვის ბავშვობიდან ამზადებენ და ეს მათთვის ცხოვრების ნორმაა. ისინი გაბედული, მაგრამ ზნეობრივად არასრულფასოვანები არიან; მათ არ გააჩნიათ სახელმწიფოებრიობის ან ჰუმანურობის იდეა, არამედ აქვთ მხოლოდ ველური სისასტიკე. მთიელის ფიგურა ტიპურად „სხვაა“ – ველური, ქაოტური, ზნეობრივად დაბალი, რომელიც უნდა დაიპყრო, რადგან ცივილიზებული გახადო. მთიელებში ცივილიზაციის ნაკლებობის ხაზგასმის ფონზე რუსი ჯარისკაცი წარმოდგენილია როგორც „მაღალზნეობრივი მოწინააღმდეგე“. ნარკვევი წარმოადგენს იმპერიული დისკურსის ტიპურ გამოხატულებას, სადაც რუსი ჯარისკაცი გმირად და ზნეობრივად სრულყოფილ არსებადაა წარმოდგენილი, ხოლო კავკასიელი მებრძოლი – ველურად, ინსტინქტით მოქმედ მტაცებლად, რომელსაც მხოლოდ ძალა გააჩერებს.

ნარკვევში აშკარად იკვეთება კოლონიური დაპყრობის ლეგიტიმაციის, გლეხის სამხედრო იდენტობის გამართლების, კულტურული უპირატესობის დემონსტრირებისა

და ჩაგვრის ჰუმანური ფასადის შენარჩუნების იდეები. ამ კონტექსტში უცნობი ავტორის სტატია უნდა განიხილებოდეს არა როგორც ობიექტური სამხედრო აღწერილობა, არამედ როგორც რუსეთის იმპერიის იდეოლოგიური დოკუმენტი, რომელიც სამხედრო წარატივს ძალაუფლების განმტკიცების ინსტრუმენტად აქცევს.

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები:

- კანდელაკი დ. (2019). უცნობი კავკასია. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 116 გვ.
- საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი №1087, აღწერა 1, საქმე №1279. Статья неизвестного автора - „Солдаты отдельного кавказского корпуса“.
- Акты, собранные Кавказской археографической комиссией (АКАК). (1884). Т. IX, Тифлис.
- Волконский Н.А. (1886-1890). Война на Восточном Кавказе с 1824 по 1834 год в связи с Мюридизмом. Кавказский сборник, Тифлиси, т. 10-14.
- Дроздов И. (1899). Начало деятельности Шамиля (1831-1836 г.). Кавказский сборник. Тифлиси, т. 20, с. 250-296.
- Кавказский сборник (1876). Под ред. гвардейской артиллерии полковника Чернявского, Тифлиси, Типография окружного штаба Кавказского военного округа, т. 1.
- Кавказцы или подвиги и жизнь замечательных лиц действовавших на Кавказе (1857-1859). Тип. Якова Трея, СПб.
- Колосовская Т. А., Ткаченко Д. С. (2021). Военные кавказоведы Российской империи: биобиблиографический словарь, Ставрополь: изд-во «Дизайн-студия Б». 334 с.
- Кублицкий П. (1897-1899). Война на Восточном Кавказе с 1824 по 1834 год в связи с Мюридизмом. Кавказский сборник. Тифлиси, т. 18-20.
- Юров А. (1884-1885). Три года на Кавказе, 1837-1839. Кавказский сборник. Тифлиси. т. 8-9, с. 523-539.
- Чернов П. В. (2021). Отдельный Кавказский Корпус как военная корпорация (по материалам полковых историй). Журнал «Современная наука: Актуальные проблемы теории и практики», Серия: Гуманитарные науки. № 6.
- Ященко М. (22.08.2013). Гостагаевское укрепление – начало станицы.
https://gostagay-150.ucoz.ru/index/gostagaevskoe_ukreplenie/0-45

References:

- k'andelak'i d. (2019). utsnobi k'avk'asia. tbilisi universit'et'is gamomtsemloba, tbilisi, 116 gv.
- sakartvelos tsent'ralur arkivi, pondi №1087, aghts'era 1, sakme №1279. Stat'ja neizvestnogo avtora - „Soldat' ot del'nago kavkazskago korpusa“.
- Akty, sobrannye Kavkazskoy arkheograficheskoy komissiyey (AKAK). (1884). T. IX, Tiflis.
- Volkonskij N.A. (1886-1890). Vojna na Vostochnom Kavkaze s 1824 po 1834 god v svjazi s Mjuridizmom. Kavkazskij sbornik, Tiflis, t. 10-14.
- Drozдов I. (1899). Nachalo dejatel'nosti Shamilja (1831-1836 g.). Kavkazskij sbornik. Tiflis, t. 20, s. 250-296.
- Kavkazskij sbornik (1876). Pod red. gvardejskoj artilerii polkovnika Chernjavskago, Tiflis, Tipografija okružhnago shtaba Kavkazskogo voennogo okružga. t. 1.
- Kavkazcy ili podvigi i zhizn' zamechatel'nyh lic dejstvovavshih na Kavkaze (1857-1859). Tip. Jakova Treja, SPb.
- Kolosovskaja T. A., Tkachenko D. S. (2021). Voennye kavkazovedy Rossijskoj imperii: biobibliograficheskij slovar', Stavropol': izd-vo «Dizajn-studija B». 334 s.

- Kublickij P. (1897-1899). Vojna na Vostochnom Kavkaze s 1824 po po 1834 god v svjazi s Mjuriidizmom. Kavkazskij sbornik. Tiflis, t. 18-20.
- Jurov A. (1884-1885). Tri goda na Kavkaze, 1837-1839. Kavkazskij sbornik. Tiflis. t. 8-9, s. 523-539.
- Chernov P. V. (2021). Otdel'nyj Kavkazskij Korpus kak voennaja korporacija (po materialam polkovyh istorij). Zhurnal «Sovremennaja nauka: Aktual'nye problemy teorii i praktiki», Serija: Gumanitarnye nauki. № 6.
- Yashchenko M. (22.08.2013). Gostagaevskoye ukrepleniye – nachalo stanitsy. https://gostagay-150.ucoz.ru/index/gostagaevskoe_ukreplenie/0-45

დანართი N 1

უცნობი ავტორი – „კავკასიის ცალკეული კორპუსის ჯარისკაცი“

„მოსკოვის ხანძრით დასუსტულმა ნაპოლეონმა, როცა უყურებდა ჩვენს ჯარისკაცებს, თუ როგორი თავგანწირვით იბრძოდნენ, თქვა: „ასეთი არმია თუ მეყოლებოდა, მთელ მოსოფლიოს დავიპყრობდი!“ და ნამდვილად, რა შესანიშნავი ადამიანია ჩვენი ჯარისკაცი! სოხას⁵ ახლახან ჩამოცილებული რეკრუტი წარდგა საჩვენებელ დათვალიერებაზე მეთაურის წინაშე, და ამჩნევ, რომ მცირე ხანში ის უკვე თავის დანიშნულებას ასრულებს. ერთი-ორი წელი ჯარისკაცად ყოფნა და უკვე ფიზიკურად, ზნეობრივად და გონებრივად გარდაიქმნება: აღნაგობა, ყოჩაღი ნაბიჯი, ვაჟკაცური ქცევა ისეთი ადამიანისაა, რომელსაც გააზრებული აქვს თავისი მოწოდება, უფროსების მიმართ პატივისცემითა და ყურადღებით არის სავსე; ის მორჩილია ყველა უფროსის, თავისი ზედამხედველიდან დაწყებული, რომლისგანაც სიბრძნეს სწავლობს. ახალწვეულში ჩნდება საზრიანობა და გონიერება; ის თანდათან სცილდება თავისი წარსული გარემოს ჩვევებს, და თუკი იძულებულია იცხოვროს გლეხის ოჯახში, უკვე ყოფილი რეკრუტი ამაყობს იმით, რომ ჯარისკაცია; თავისი სიტყვებითა და საქციელით იგი პატივისცემას იწვევს და სხვებისგანაც იმავეს მოითხოვს.

როგორ ხდება ასეთი სწრაფი გარდასახვა – ხანდახან მოუქნელი გლეხის მამაც ჯარისკაცად გადაქცევა? მნიშვნელოვანი დანიშნულების გაცნობიერებიდან და მოვალეობიდან – იყოს სამშობლოსა და ტახტის დამცველი, და საჭიროების შემთხვევაში შეეწიროს მას სისხლით, სხეულითა და თვით სიცოცხლით; იმ ძლიერი სულისგან, რომელიც ასაზრდოებს ჩვენს ჯარს – ღირსებისა და დიდების სულისგან, უთვალავი გმირული ქმედების წყაროსგან, რომლებიც არა მხოლოდ არმიებმა, არამედ ათასობით ჯარისკაცმა, ცალ-ცალკე, უკვდავყო თავისი სახელი რუსეთის სამხედრო ისტორიაში.

რამდენი განსაცვიფრებელი შრომა, მოთმინება, ცოდნა და უნარი სჭირდება ჯარისკაცის მდგომარეობას, რადგან მას, წარმომავლობის მიუხედავად, არა მხოლოდ მტრის დაძლევა უწევს, რა ეროვნებისაც არ უნდა იყოს ის, არამედ გარემოსთან ბრძოლაც: იქნება ეს ყინულოვანი სარტყელი, აზიის მწველი მზის სხივები თუ ქვიშიანი, უსასრულო, უწყლო უდაბნოები. ყველგან, სადაც აღმოჩნდება, ჯარისკაცი ვალდებულია, გამოიკვლიოს და შეისწავლოს მტრის ბუნება, რომელსაც უნდა შეებრძოლოს; შესაძლოა ეს მისთვის სასიკვდილო აღმოჩნდეს, თუკი ზნეობრივად არ დგას მათზე მაღლა.

⁵ სოხა (რუს. Coxa, წარმოშობილია ძველი სლავურიდან და ნიშნავს - „ტოტი“, „ძელი“, „განტოტვილი ხე“) – ხელით მართვადი სახნავი იარაღი, რომელსაც იყენებდნენ მიწის დასამუშავებლად ტყიან ზონებში ხარის ან ცხენის დახმარებით. გავრცელებული იყო ძირითადად აღმოსავლეთ ევროპის და რუსეთის სლავურ ხალხებში.

განვიხილოთ უფრო დაწვრილებით, მაგალითად, ის პირობები, რომლებიც მოეთხოვება კავკასიაში მყოფ ჯარისკაცს, რათა ის იყოს სასარგებლო და შეძლოს საკუთარი მოვალეობის შესრულება.

კავკასიის ომის არენა განსაკუთრებული მრავალფეროვნებით ხასიათდება, თუმცა მტრის ხასიათი, რომლის წინააღმდეგაც ჯარისკაცს უწევს ბრძოლა, თითქმის ყველგან მსგავსია. ჩერქეზი, ჩეჩენი და ლეკი ბავშვობიდანვე მიჩვეულია ბუნების ყველანაირი ცვლილების გადატანას და არაფრად მიაჩნია სიცხე, ყინვა, წვიმა და თოვლი; აკლია ყველაფერი, შიმშილს მუჭა ფეტვით იკლავს და შეუძლია, მტაცებელი მხეცივით, ჭაობში საათობით უმოქმედოდ ჩასაფრდეს ნადავლის ლოდინში. მთიელისთვის მტაცებლობა ერთადერთი საქმიანობაა, ცხოვრების ერთადერთი მიზანი, და ამ საქმიანობაში ის პოულობს როგორც თავისი არსებობის, ისე სისხლისმღვრელი სიამოვნების წყაროს. ამგვარი ცხოვრების წესმა ის აიძულა ისეთი გაბედული და თავგანწირული ქმედებებისკენ, რომლებსაც გაბედული და სახელოვანი ევროპელი მონადირეც კი ვერ გაბედავდა – ისიც კი, ვინც აფრიკის სტეპებში ვეფხვებს, პანტერებს და ლომებს ებრძვის.

ბნელი ღამეა. სწრაფი თერგი ან ყუბანი მიაქროლებს ტალღებს ზღვისკენ და სიჩუმეში მხოლოდ ტალღების ხმაური ისმის. ნისლში ძლივს იკვეთება კაზაკების სასაზღვრო კოშკების კონტურები კორდონის ხაზზე, რომელიც მოპირდაპირე ნაპირზეა. შავსული ან ჩეჩენი მზად არის, ჩოხა ტყავის სარტყელში ჩაიტანა; სიცივის მიუხედავად, მშვიდად შევიდა მდინარეში და მიცურავს აწეული იარაღით ხელში. „გესმის, გერასიმ,“ – ახალგაზრდა კაზაკმა, ხელი წაჰკრა ამხანაგს, ჩურჩულით გადაულაპარაკა, რომელიც ბუჩქებში ჩასაფრებულიყო – „ლოქო ტლაშუნობს მდინარეში“. – „თუ ენას კბილს არ დააჭერ, მაშინ ეს ლოქო აუცილებლად შუბლში დაგახლის!“ – პასუხობს გერასიმი და იმავე წამს გასროლა გაისმა, თუმცა სიბნელის წყალობით, აცდა. კაზაკებმა საჩქაროდ ცეცხლი გახსნეს იმ ადგილისკენ, საიდანაც გასროლის ცეცხლმა გაიღვია, ხოლო შემდეგ პიკეტიდან უკვე მოაქროლებდა ცხენს რამდენიმე კაზაკი და, საჭიროებისამებრ, ცხენზე მჯდომნი მდინარეში გადაეშვებიან და დაჭრილ ბოროტმოქმედს დაედევნებიან. რა ამოძრავებდა მთიელს ამ გაუცნობიერებელ ქმედებაში?.. არაფერი სხვა, თუ არა მხეცური სურვილი, რომ მოკლას, ხოლო შემდეგ, ხელსაყრელი შესაძლებლობის შემთხვევაში, გაძარცვოს ხალხი გაღმა ნაპირზე.

მართლაც, ასე ადვილად ვერ გადალახავ ხაზს... კაზაკების ალლოს და მახვილ თვალს ვერ დაემალები; ისინი იმდენად დახელოვდნენ მტერთან მუდმივ ბრძოლაში, რომ ომში გაწვრთნილ მთიელებს არ ჩამოუვარდებიან. შავიზღვისპირეთის კორდონის ხაზზე, ყუბანის ტერიტორიაზე, ათობით ეგრეთ წოდებული იცავს მთელი ჯარის სიმშვიდეს. პლასტუნისთვის ერთი მტერი არსებობს დედამიწაზე – საიდუმლო მტერი, მთიელი, რომელიც ღამით მალულად იპარება ქურდობის ან თავდასხმის მიზნით ყუბანის საზღვრისკენ, მის მიღმა კი, სამუშაო დღის შემდეგ, მშვიდად ისვენებენ შავიზღვისპირელები. პლასტუნი, მიწაზე გაწოლილი მთელი ღამე უძრავად წევს ნადირობის შემდეგ ლელქაში, ჭაობში. ის თითქმის გრძნობს მახვილი ყურით, როგორ იზრდება ბალახი, და ხედავს, როგორ შრება ნამი. ხშირად პლასტუნები უშუალოდ მტაცებლების შეკრების ადგილთან მიცოცავენ, რომლებიც ყუბანის ხაზის გადაკვეთისთვის ემზადებიან, ითვისებენ მათ, იგებენ მათ განზრახვებს და ემზადებიან დაუპატიჟებელ სტუმრებთან შესახვედრად. საჭიროების შემთხვევაში, მამაცი კაზაკები მოწინააღმდეგის ტერიტორიაზე ოცეულობით ვერსით იჭრებიან, რომ დაზვერონ მტრის აულში მიმდინარე სიტუაცია, ჩაუსაფრდნენ ავაზაკებს და შური იძიონ მეგობრის, ძმის, ან მამის სიკვდილისთვის. პლასტუნები – ესენი არიან შავიზღვისპირეთის კაზაკთა არმიის მონადირეები, რომელთაც მხოლოდ ერთი ოჯახი აქვთ – ჯარი, რომლის დაცვასაც ისინი საკუთარ სიცოცხლეს უძღვნიან. მათ აქვთ თავიანთი აღთქმები, შელოცვები, განსაკუთრებული წესები – ესენი არიან გაბედული კაზაკები, რომლებიც ეშმაკ, ჭკვიან,

მზაკვარ და მამაც მტერთან ბრძოლაში დაიბადნენ. რუსმა ჯარისკაცმა ყველაფერში აჯობა და გადააჭარბა ჩერქეზს, რადგან მისი მიზანი არ არის ძარცვა, არამედ წმინდა მოვალეობაა – ფხიზლად და მოხერხებულად სამშობლოსა და ოჯახის დაცვა.

ჩერქეზები უშიშრად მამაცნი არიან: მხედარი ეკვეთება ხიმტს და თუ ბრძოლას თავს დააღწევს უვნებლად, დახეული ჩოხით, თავისი ტომის ულამაზეს ქალთან სახლში მისვლის უფლება აქვს, რათა მოსთხოვოს მას რუსების ხიმტებით დახეული ჩოხის გაკერვა; რაც მეტია ნაკერი, მით მეტად სახელოვანია მეომარი. ამგვარი მეზრძოლების დასამარცხებლად რუს ჯარისკაცს, გარდა რკინის შუბისა, რკინის ნებისყოფა და სულის სიმტკიცეც სჭირდება და ის მართლაც აქვს.

ასეთი მტერი იოლად არ ტოვებს თავის აულს, ოჯახს და ქონებას, როდესაც მოულოდნელად, ღამით მრავალი დანაშაულისთვის დამსახურებული სასჯელი მოეწევა. ჩვენი ჯარისკაცის მხოლოდ ცივისხლიანი სიმამაცე აჩერებს ხიმტების კედელს, მთიელთა გაცეცხლებულ შეტევებს; და მხოლოდ ჯარისკაცების მაღალი დისციპლინის და წესრიგის, ხელმძღვანელების მოხერხებულობის წყალობით, კოლონას შეუძლია მტრის ტერიტორიიდან უვნებლად გამოსვლა მაშინ, როცა მხედრებით გარშემორტყმულია, თითქოს სკვბდანგრეული ფუტკრებით. მაგრამ ჩვენი ჯარისკაცის გამირობა, მისი სიმამაცე და თავდადება უფრო უკეთ წარმოჩნდება მაშინ, როცა ათიათასობით მტერი უცაბედად ალყაში აქცევს რომელიმე ფორტს, სადაც გარნიზონის მხოლოდ რამდენიმე ასეული ადამიანია, მაგრამ ეს გამირული ასეულებია. გაიხსენეთ ველიამინოვის ფორტის, მიხაილოვსკის გამაგრებული პუნქტის დაცვა და თენგინის ქვეითი პოლკის რიგითის, არხიზ ოსიპოვის დაუვიწყარი და დიდებული გამირობა. მაშინ, როცა მთიელებმა უკვე გადალახეს წინააღმდეგობა, სიმაგრეში შეიჭრნენ და დენტის საწყობისკენ მიემართებოდნენ, დაელოდა მათ მოახლოებას და აღასრულა თავზეხელაღებული გამირობა – ააფეთქა დენტის საწყობი! გაწირა რა საკუთარი ნებით თავი ასეთი გამირული სიკვდილისთვის, მხოლოდ ერთი სთხოვა მეგობრებს – მისი სახელი არ დაევიწყებინათ, თუკი რომელიმე მათგანი ცოცხალი გადარჩებოდა. ოსიპოვის ეს ნება შესრულდა. რამდენიმე მამაცმა თანამებრძოლმა, რომელიც სიკვდილს გადაურჩა, შემოინახა მისი ანდერძი და სამართლიანად გადასცა ის, ხოლო ხელმწიფე იმპერატორაც ეს სურვილი აღასრულა: ოსიპოვის სახელი სამუდამოდ დარჩეს თენგინის ქვეითი პოლკის გრენადერების პირველი როტის სიებში, როგორც პირველ რიგითისა, და სიის ამოკითხვისას, როდესაც მის სახელს ახსენებდნენ, პირველივე რიგითს უნდა ეპასუხა: „დაიღუპა რუსული იარაღის დიდებისთვის მიხაილოვსკის სიმაგრეში“.

არხიზ ოსიპოვის სული კვლავ ცოცხლობს კავკასიური არმიის ჯარებში: გაიხსენეთ ახტის გამირული დაცვა⁶ და ცოტა ხნის წინ გოსტაგაის სიმაგრის გარნიზონის მიერ მტრისთვის გაწეული წინააღმდეგობა. არა მიწაყრილმა კედლებმა, არც მესერებმა და ქვის გალავნებმა, არც ჭურვებმა და ტყვიებმა შეაჩერეს და დაამარცხეს განრისხებული მთიელების ურიცხვი ტალღები, არამედ შუბმა და უშიშარი დამცველების მკერდმა, მტკიცე რუსმა ჯარისკაცებმა, რომელთაც ძალა სულის სიმტკიცემ, წმინდა მოვალეობისა და ღირსების მაღალმა შეგნებამ მისცა.

თუ კითხულობთ გაზეთ „კავკაზს“, უდავოდ შეგხვდებათ ცალკეული სამხედრო ბრძანებებიდან გადმოღებული ისტორიები, რომლებშიც აღწერილია კავკასიის ცალკეული კორპუსის ჯარისკაცების გამირობის, გონიერების და მოხერხებულობის მაგალითები. გახსოვთ თუ არა ამბავი, როცა ერთხელ მთიელებმა ტყეში მოულოდნელად დაატყვევეს ერთი ჯარისკაცი, რომელიც შეშას ჩეხდა? მისმა თანამებრძოლმა მტაცებლებს მჭახედ დასჭექა, იმდენად ხმამაღლა, რომ ისინი შეშინდნენ და იფიქრეს, რომ გარშემორტყმულნი იყვნენ დიდი ძალით, ტყვე იქვე მიატოვეს, თვითონ კი გაქცევით

⁶ ახტაში ბრძოლა მოხდა 1848 წელს.

უშველეს თავს. სხვა შემთხვევაშიც, ერთმა ჯარისკაცმა სიმაგრე დატოვა და სანადიროდ წავიდა. როცა ნადირს მისდევდა, მას კვალში მთიელი ჩუმად მიჰყვებოდა და მხოლოდ მაშინ, როცა მონადირემ ფრინველს ესროლა, მთიელი მოულოდნელად დაეტაკა, იარაღი მიაბჯინა მკერდზე და დანებება მოსთხოვა. გზად, როცა მთიელმა ტყვე ჯარისკაცი გამოიყვანა და მისი ვაზნებიდან დენტოს ყრიდა, ჯარისკაცმა შენიშნა, რომ ჩერქეზი საეჭვოდ აკვირდებოდა, მოულოდნელად ამოაცალა მას ქაშირიდან ხანჯალი, მტაცებელმა ესროლა, დაჭრა მონადირე, მაგრამ მან რამდენიმე ძლიერი დარტყმა მიაყენა, პირდაპირ ზღვაში ჩააგდო და იქვე დაახრჩო.

ერთ-ერთი შეტაკებისას, №14 ბატალიონის რიგითი, კუზმა ტიმოფეევი, დაინახა, რომ ოფიცერი ყბაში ტყვიით და თავში შაშხანით დაჭრილი იყო, მაშინვე გაეშურა მის დასახმარებლად, მაგრამ თავადაც სამმა მთიელმა ალყაში მოაქცია. მიუხედავად იმისა, რომ ტიმოფეევიც იყო დაჭრილი და კონტუზია ჰქონდა მიღებული მარჯვენა ხელზე, მაინც შეძლო ორ მთიელთან ხიშტით გამკლავება. მესამე უკვე ესხმოდა თავს, როცა მეოთხემ ერთ დარტყმაში მას მარჯვენა ხელი მოჰკვეთა, ხოლო მეორე დარტყმით თავი გაუპო.

მტრის დევნისას, როცა ჯარისკაცი იარაღს ტენიდა, ხელში აუფეთქდა ყუმბარის მილი; ყუმბარა გვერდით გაიტყორცნა, მაგრამ არტილერიისტმა სერგეი ივაშენკომ დაიჭირა ის და შორს გადაგდებას ეცადა, თუმცა ყუმბარა აფეთქდა და მამაცი ივაშენკო საკუთარ თავგანწირვას ემსხვერპლა.

მწელია კავკასიური კორპუსის ჯარისკაცების მსგავსი გმირობების ჩამოთვლა: ისინი არ კვდებიან თავიანთი თანამებრძოლების მეხსიერებაში. მათი სახელები გადაეცემა პოლკიდან პოლკში, ბივაკში⁷ ცეცხლთან შეკრებისას, როგორც ახალგაზრდა, ისე ასაკოვან ჯარისკაცებზე მაგიურად მოქმედებს, უპირველესად იწვევს მაღალ სამხედრო შთაგონებას - ღირსეულად მოკვდეს ისეთივე პატივით და გახდეს მეგობრების თაყვანისცემის საგანი, ხოლო მეორე მხრივ – მალე გამორჩევისადმი ლტოლვას, შექების დამსახურებას და მამაცის სახელის მოხვეჭას.

რა მშვენივრად გამოიყურება კავკასიური ბანაკები ზამთრის ღამით! ხშირი, გაუვალი ბარდები, დიდი გარშემოწერილობის ერთმანეთში ჩახლართული გიგანტური ხეები, ყველაფერი ეს ერთმანეთზე გადახლართული, ერთგვაროვანი, მჭიდრო, ხვეული მცენარეულობით ფარავდა რამდენიმე ათეულს, ხოლო ადგილ-ადგილ ასობით ვერსის ვაკეებსა და მთებს ჩერქეზეთში, დაღესტანსა და ჩეჩნეთში. ეს ტყეები, როგორც ჩანს, დაუძლეველი იყო და ასევე, დაუმორჩილებელი აულების გამაგრებას წარმოადგენდა, რადგან მათში შეღწევა მხოლოდ ვიწრო ბილიკებით შეიძლებოდა, რომელიც წაქცეული ხეებით ჩახერგილ ხშირ ფიჭვნარში გადიოდა. ამ ბილიკებს მთიელები თავგანწირვით იცავდნენ. ყოველი ნაბიჯი ასეთ ტყეში ძვირი ჯდებოდა. ტყეები დაფრინავდნენ სქელი ფოთლოვანის სიღრმიდან, სეტყვასავით ცვიოდნენ გვერდებიდან, ისროდნენ წაქცეული ხეებიდან – მტერი უხილავად ანადგურებდა, და მხოლოდ კარტეჩით, სადაც ჭურვი აღწევდა, სჭიდნენ მას და გზას ასუფთავებდნენ. მაგრამ ტყეები დიდი ხნით გაუვალი არ რჩებოდა: დადგა ზამთარი, ხეები გაშიშვლდა, ვეღარ ზღუდავდნენ ხედვას, და უეცრად ათასობით ნაჯახმა შეუტია საუკუნოვანი ხეების ფესვებს, და ისინი, როგორც ნამგლით მოცელილი თავთავები, ცვიოდნენ ფართო გზაზე. მოჭრილი ხეების ნაწილებიდან ჯარისკაცები ტიტანების შესაფერის გიგანტურ კოცონს ანთებდნენ, და აი, საღამოს დასვენებისას, როდესაც სამუშაო დასრულდა და ყურადღებიანი გუშაგები იცავენ რაზმის უსაფრთხოებას, ცეცხლის ირგვლივ სხედან და დგანან დღის შრომის შემდეგ დასასვენებლად მომზადებული ჯარისკაცები, ეწევიან ყალიონს და ყვებიან ამავე პოლკიდან უკვე დაღუპული თავიანთი ამხანაგების გმირობისა და მამაცობის ამბებს, ან

⁷ ბივაკი (რუს. Бивак) – ჯარების დროებითი ყოფნის ადგილი მუდმივი დისლოკაციის ტერიტორიის გარეთ.

სახელგანთქმული ოფიცრებისა და მეთაურების შესახებ. შეხედეთ ნახატს, დანართ №27-ში, რომელიც ასახავს ძველ კავკასიელ ჯარისკაცს დაღესტნის რაზმიდან ზამთრის ლაშქრობის დროს.⁸ ის არის წმინდა გიორგის ორდენის კავალერი და აქვს მედალი ახულგოს შტურმისთვის. ეს არის მოხუცი, ბრძოლებში გამობრძმედილი, გამოცდილი როგორც ველზე, ისე იმაში, როგორ მოემზადოს მსგავსი ზამთრის ლაშქრობისთვის. თავზე გრძელყურებიანი ქუდი ახურავს; მოკლე ბეწვის ქურთუკი აცვია, რომლის მკერდზე დაკერებულია ტყვიებით სავსე პატრონტაჟი, ქაშრით შემოჭერილი, რომელზეც ასევე კიდია ვაზნების ჩანთა; მარცხენა მხრიდან მძიმე ხანჯალი, მარჯვენა მხრიდან – რომელიღაც ბრძოლაში წართმეული აზიური დანა-ჩანგალი, და სახრახნე, განსაკუთრებულ გუდაში კი – ღორის ქონი იარაღის საცხად; ფეხზე – ჩექმები მუხლს ზემოთ, ბალთებზე გადაჭიმული ღვედებით, ხოლო მხრებზე – ნაბადის ნაცვლად გადაკიდებული ძველი, ყავლგასული შინელი, ისე რომ მარყუჟები, რომლებიც უკან, წელზეა მიკერებული, კისერზეა შეკრული, მკლავები შიგნითაა ჩატანებული, ხოლო ზურგის ნაწილი კაპიუშონად გამოდგება ცუდ ამინდში.

ძველ, გამოცდილ ჯარისკაცს ყველაფერი მოწესრიგებული და წინასწარ გააზრებული აქვს თავის ადგილზე; მას ყველაფრის მარაგი აქვს, მაგრამ მთავარი მისი სიმდიდრე საკუთარი საქმის ცოდნა და მტრის ცოდნაა, ვის წინააღმდეგაც სასიკვდილო ბრძოლაში მიდის.

ჩეჩენი ან ლეკი მსუბუქია, კატასავით მოძრაობს, ელვასავით სწრაფია, ბალახში გველივით დასრიალებს, ქვების და ხეების უკან იმალება, ზის მტკიცედ კლდოვან ნანგრევებს შორის და როდესაც გადამწყვეტი წუთი დგება, სწრაფად და გაბედულად, ხმაღამოღებული გადაეშვება შეტევაში.

რა თქმა უნდა, ჩვენი ჯარისკაციც ზამთრის ექსპედიციებისთვის არის გამოწყობილი, როგორც სურათზეა ნაჩვენები: თბილ ამინდში კი ყველაფერს ისე მოირგებს, რომ არაფერი უშლის ხელს ლაშქრობისთვის; მას შეუძლია იყოს ერთდროულად უხილავი და მოხერხებული, როგორც მთიელი: დამკრება კლდეებზე, იყენებს ყველა შემთხვევით თავშესაფარს და გადამწყვეტ წუთს შეტევაზე გადადის ქვებით აგებული ნანგრევებიდან გამძაფრებული ყვირილით: „ურა!“, რომელსაც ვერ უძლებენ ვერც ნანგრევები, ვერც ციხესიმაგრეები, ვერც მთების აულები და სახლები, თავდამსხმელების მკერდზეა მიბჯენილი შაშხანების რიგებით და, ხმლებისა და ხანჯლების ბასრი პირებით, რომლებიც კლავენ. გამოცდილი ჯარისკაცის ხელში გამამარჯვებელი ხიშტი ყველაფრის გამანადგურებელია და მისთვის არანაირი დაბრკოლება არ არსებობს. და როგორ მხიარულად, თითქოს ნადიმზე მიდის კოლონა, არა მარტო გადასასვლელებზე, არამედ უძლიერეს ქარიშხალში, ყინვაში, ტალახსა თუ ღრმა ქვიშებში. და ყველაზე მძლავრ შტურმშიც კი მომღერლები წინ მიდიან, მოცეკვავეები ბუქნით მიჰყვებიან და გუნდურად ისმის მათი მჭექარე ხმა:

„აჰ, რაღად გვინდოდა ბოსტნის გაშენება,

აჰ, რაღად გვინდოდა კომბოსტოს დათესვა!..“

ტყვიების და საარტილერიო ჭურვების სეტყვაში იჭრებიან შეტევაზე და კედლებზე ძვრებიან.

⁸ უცნობი ავტორი გულისხმობს, ომის სცენებისა და ტიპაჟების რეალისტური გადმოცემით ცნობილი, ერთ-ერთი ყველაზე გავლენიანი რუსი სამხედრო-დოკუმენტური ილუსტრატორის და ლითოგრაფის ვასილი ფიოდორის ძე ტიმმის (1820–1895) 1849 წელს ნატურიდან შესრულებულ ნახატს – „ცალკეული კავკასიური კორპუსის ჯარისკაცი დაღესტანში ზამთრის ლაშქრობის დროს“, რომელიც გამოქვეყნდა 1853 წელს „Русский художественный листок“, №27. ტექნიკა: ტონური ლითოგრაფია; ზომები: ფურცელი – 33.7 x 52 სმ; გამოსახულება – 25 x 36 სმ.

საოცარია, როგორ ხდება, რომ ეს გმირი ჯარისკაცი, რომელიც მოყვანილია თავისი ფუძიდან, კომლიდან, შიდა ბარის ან სტეპის რომელიმე ჩვენი გუბერნიიდან, სულ მცირე დროში ახერხებს შეერკინოს პირდაპირ ბრძოლაში მთებში დაბადებულ მტაცებელს, რომელიც ბავშვობიდანვე კლდეებზე დაძვრება როგორც კატა და ვეფხვივით ეცემა ნადავლს. ამასთანავე, თითქმის ყველა ასაკოვანი, გამოცდილი კავკასიელი ჯარისკაცი მზად არის ერთ-ერთ ამგვარ ავაზაკთან შერკინებისთვის და თითქმის ყოველთვის ღირსეულად გამოდის ამ ომიდან. ცივისხლიანობას, სიმამაცეს და ჩვეულებრივ სიმტკიცეს, რაც ჩვენ ჯარისკაცებს დიდი დოზით აქვთ, ემატება სამხედრო დისციპლინა, რის გამოც ისინი უმეტესად იმარჯვებენ მტერზე, რომელიც მამაცი კი არის, მაგრამ ერთიანობისა და მიზნის გარეშე მოქმედებს.

და ნუთუ ამის შემდეგ არ უნდა იამაყოს ჯარისკაცმა თავისი მდგომარეობით, არ უნდა იგრძნოს საკუთარი ღირსება და არ დაიმსახუროს ყველასგან მისდამი მოწიწება?

მას შემდეგ, რაც ადამიანმა თავდაცვისთვის, და შემდეგ თავისი ახლობლების დასაცავად, ხელში იარაღი აიღო, მეომრის წოდება იყო და იქნება სამუდამოდ ყველაზე პატივსაცემი საქმე ყველა სახელმწიფოში“.

დანართი N 2

ვასილი ფიოდორის ძე ტიმშის ნახატი
„ცალკეული კავკასიური კორპუსის ჯარისკაცი დაღესტანში ზამთრის ლაშქრობის დროს“

